

Scurt despre zei si pamanteni in context autohton

Sebastian BUHAI

Cartea "Boierii Mintii- Intelectualii romani intre grupurile de prestigiu si piata libera a ideilor" a lui Sorin Adam Matei a fost pe larg comentata de la aparitia sa anul trecut (reactii au aparut de fapt inca din 1997 de la publicarea de catre autor a eseului "Secretul Sanatatii Sociale" in revista Interval si pe internet, eseu inclus ulterior ca prim capitol al cartii mai sus amintite). Dezbaterile legate de aceasta carte au ocupat zeci de pagini ale multor publicatii cu traditie in gazduirea dialogurile intelectuale din Romania, intre ele Dilema Veche, Revista 22, Observator Cultural, Romania Literara, Cultura s.a.m.d. In particular este cunoscut faptul ca autorul si-a facut numerosi dusmani intre personalitatile publice contemporane, persoane care nu s-au sfiit sa il atace public, de multe ori cu "furie necontrolata" (expresia apartine unui jurnalist de la Observator Cultural) si chiar cu lovituri considerate sub centura in ringul intelectualilor (vezi de exemplu articolul recent complet deplasat al lui Mircea Mihaies din Romania Literara, un personaj care si-a dat in petec recent si cu alte articole care nu ii fac deloc cinste). Altii (personal dezamagindu-ma complet, intre dumnealor chiar Mircea Cartarescu, vezi un articol foarte recent din Jurnalul National) l-au atacat mai voalat, de cate ori au avut ocazia (recent aceste atacuri au fost intetite), de obicei prin minimizarea si bagatelizarea problemei (boieri, oieri, totul o apa si-un pamant, problemele sunt altele, etc). Usor de intuit este si motivul care a stat la baza acestor accese de furie, respectiv incercari mai mult sau mai putin subtile de diminuare a impactului cartii: un cvasi-necunoscut indrazneste sa ridice semne de intrebare in privinta statutului de "nemuritori" al unor consacratii intelectuali romani ai momentului, personalitati care s-au socotit si se socotesc intelectual-intangibile, departe de restul societatii cufundate in cotidianul prozaic; un roman de dincolo de ocean comite un sacrilegiu punand sub indoiala genialitatea nativa a semizeilor Romaniei autohtone si incercand sa explice succesul lor prin influenta grupurilor de prestigiu, coroborata cu inhibitia mioritica a romanului muritor de a concura pe piata ideilor alaturi de ai sai monstri sacri. Cu toata cerneala scursa pana acum pe marginea acestui topic, mai sunt inca multe de spus, motiv pentru care scopul acestui modest eseu va fi tocmai invitatia la o dezbatere asupra acestei religii mioritice alternative, perpetuata din timpuri stravechi, id est leitmotivul romanesc peren al eroului, semizeului, monstrului sacru, geniului, care salveaza, ghideaza, desteapta, ilumineaza, calauzeste, sfatuiește (si probabil traieste in locul ei), multimea anonima, fara de el pierduta.

Pentru a prezenta mai clar ideea, voi cita un fragment mai amplu din cartea lui Sorin Adam Matei:

"Am tinut sa expun acest paradoxal raport dintre eroi si multimi pentru a semnala originile unei caracteristici tulburatoare a culturii (in intelesul antropologic) romanesti: mentalitatea pentru care, in viata sociala si politica, individul de rand nu conteaza aproape deloc, romanii fiind impartiti in subumani si eroi. Imi aduc aminte de vorbele pline de amaraciune ale mamei mele, care repeta la sfarsitul anilor '80 ca nimic nu se va schimba, ca totalitarismul nu va disparea prin efortul nostru, "al celor mici". Mama, care facea parte din valul de locuitori rurali migrati la oras in anii '50-'60, credea cu tarie in schimbare, dar cu aceeasi tarie credea ca aceasta trebuie sa vina de sus, de la niste "eroi salvatori". Drept urmare, a votat de cateva ori cu cei care i se parea ca jucasera acest rol in Decembrie 1989, Ion Iliescu si colegii sai. Convingerea mamei ca noi, "cei mici", nu putem schimba nimic, ca e nevoie de un erou, de un "geniu" ca sa schimbe lucrurile era alimentata de educatia ei scolara si de experienta mediatica din anii comunismului, ambele populate de miturile pasoptismului reciclat de nationalismul lui Nicolae Ceausescu. Mama imi repeta ca schimbarea trebuie facuta de cineva ca Tudor Vladimirescu, care va conduce o rascoala cu adevarat populara."

Pesimismul "celor mici", lipsa de experienta in promovarea ideilor proprii, lipsa unei increderi minime in fortele proprii (nu neaparat nejustificata, dat fiind trecutul nostru recent), acestea sunt cateva din ingredientele esentiale care i-au determinat pe romani de-a lungul timpului sa caute disperat si sa accepte imediat dominatia celor putini care au dorit si au stiut sa isi asume rolul de calauze. Incredintarea "carnei" unora care vor si pot nu ar fi deloc problematica daca acest rol de lideri ar fi justificat de respectivii candidati prin mijloace proprii, punand la bataie carisma, talentul si capacitatile personale, recunoscute de toata lumea- caveat lector: recunoastere intarita si mentinuta in timp- si nu promovate doar de un grup de influenta, oricare ar fi interesele acestuia. Daca in politica aplicabilitatea practica a celor mentionate anterior este utopica pentru ca in peisajul contemporan (nu doar la noi) un partid ar fi mecanismul de propulsie sigur din spatele unui candidat cu sanse (cu toate acestea ar fi nevoie de o mai mare axare pe calitati individuale, cu suportul grupului de lobby trecut pe plan secundar, dar despre acestea cu alta ocazie), in peisajul cultural/academic lucrurile ar trebui in mod clar sa fie diferite, dar nu sunt.

In realmul cultural o elita ar trebui sa se impuna prin calitati personale, evaluate obiectiv, si sa se mentina ca elita prin forte proprii, indiferent de sustinerea directa sau indirecta a unor grupari oarecare, in particular fara necesitatea ca acestea sa-i sara in aparare atunci cand este "atacat", provocat, atunci cand i se propune un challenge, un duel intelectual. Ori la noi realitatea este exact pe dos si este asa de cand lumea. Putine sunt exceptiile, putine valorile in sine, nedepinzand de sustinerea unei sau altei tabere, neconditionate de obligativitatea inrolarii intr-unul sau altul din "grupurile de prestigiu" pentru a cunoaste la randul lor prestigiul. Ilustrativ in acest sens tot un citat din Sorin Adam Matei descriind modul de promovare culturala la romani:

"Ideea ca lumea este impartita in genii si admiratorii lor sta la baza fenomenului "grupurilor de prestigiu". Grupurile intelectuale romanesti au fost si sunt adesea structurate pe modelul geniului inconjurat de admiratori. Acest model favorizeaza promovarea culturala nu pe criterii obiective de valoare, masurate prin popularitate sau vandabilitate, ci prin acceptarea si "ungerea" geniilor de catre alte "genii", o situatie mai mult feudala decat moderna."

Daca cele de mai sus se doresc doar o introducere la dezbaterea care (speram ca) va urma, voi trece direct la " in loc de concluzii" (iertat sa fiu de cei care nu au citit cartea lui Sorin Adam Matei si sunt luati putin pe nepregatite). Din numeroasele exemple care sunt consecinte ale celor mai sus mentionate, ma voi referi doar la cel al promovarii culturii romanesti in strainatate, si aici doar strict la (ne)promovarea talentului "tanar". Fenomenul nu este restrans doar la spatiul mioritic, dar la noi este mult mai accentuat decat in alte parti. Autorii nostri tineri, autorii noi, cu talent si vizibil succes, nu sunt promovati niciodata, sau doar neglijabil, contrar practicilor altor tari, acolo unde fenomenul geniului etern in fata caruia generatii succesive trebuie sa atinga extazul spiritual nu mai e de actualitate, fiind eradicat prin pragmatism si competitie deschisa. La noi in locul noilor valori sunt promovati aceiasi monstri sacri, zei si semizeii, imuni schimbarii regimurilor, evolutiei gusturilor si nevoilor societatii. Faptul ca genialitatea lor se pierde insa in negura dincolo de granite, faptul ca desi etern promovati ei raman vesnic necunoscuti acolo unde influenta grupului intern de prestigiu care le-a dat aripi nu mai ajunge, este o consecinta ignorata. Dar o consecinta care se rasfrange asupra tuturor, zeitati sau nu. O consecinta materializata de exemplu prin pauza si ridicat din umeri urmand intrebarii adresate unui strain: ce scriitori romani cunoasteti (acelasi strain aleator ales iti va insira fara sa sufle numeroase nume de scriitori cehi, rusi, bulgari, maghiari, etc., CONTEMPORANI)? Prin "autor" nu ar trebui sa se inteleaga doar termenul restrans "scriitor" ci orice tine, aici, de domeniul cultural. Muzica, cinematografia, artele, sunt deci

incluse (si extrapolarea se poate face in fond dincolo de domeniul cultural). Acesti "autori" se impun mai devreme sau mai tarziu doar prin forte proprii si nu de putine ori ajung mai cunoscuti intai in strainatate decat la noi, in spatiul autohton controlat de "semizeii" carora la noi inca li se aduc ofrande, desi acestia motaie de multa vreme si se mai trezesc doar sa latre sau sa muste din cand in cand. E adevarat ca nu in putine cazuri actualii semizeii au fost, pe vremuri, ceea ce se pretind a fi azi. Unsi insa "genii"mult prea devreme si facand uz de sfiata norodului de a mai cere dovezi de nemurire spirituala, s-au prabusit in abisurile trufiei nejustificate. Respectivii au ajuns de exemplu sa tune si sa fulgere daca cineva le-a zgariat orgoliul. Sa nu mai vorbim de acei nefericiti care au indraznit pana acum (caci multi li se vor alatura, pe ritmuri de *Imagine* a la John Lennon daca vreti), intr-un moment de nebunie probabil, sa le scuture soclurile. Zeii nostri au uitat de originile lor pamantesti. Au uitat ca perfectiunea nu le-a fost atribuita o data cu diploma de zeu. Au uitat ca genialitatea se poate transforma in senilitate daca tragi chiulul. Si mai ales au uitat cum au ajuns in Olimp.

Nu vreau sa inchei cu expresia lui Prometeu "urasc toti zeii" si nu vreau nici sa ma asociez contextului in care Marx a folosit aceasta expresie. Ar fi totusi util sa ne scoatem din cap ideea ca unii sunt predestinati "nemuririi intelectului" iar altii nu ar trebui nici sa viseze la asta, ca "genialitatea" se dobandeste si nu se mai pierde prin recunoasterea ca atare de catre unul sau altul din grupurile de prestigiu existente, ca orisicare din membri societatii nu ar avea dreptul sa-si evalueze zeii prescrisi si sa decida in mod individual si democratic daca ii accepta drept zeii. Si ar fi mult mai util sa dam de pamant cat mai repede cu conceptul zeitatii intelectuale si imunitatii ridicole asociate acesteia si sa acceptam cu totii competitia deschisa intre pamanteni talentati si ambitiosi. Nu de alta dar daca ajungem cumva, intr-un final, sa ne integram, vor veni altii sa scuture pomul nostru cu zeii si am vaga intuitie ca o vor face mai violent si cu o satisfactie mai perversa si mai sadica decat am face-o noi, in ograda proprie. Zeilor, alegeti...

(Material propus pentru publicare la data de: 4-05-2005)